

"At bo og arbejde i Region Sønderjylland-Schleswig"

Kolofon:

Region Sønderjylland-Schleswig

Regionskontor & Infocenter

Lyren 1 6330 Padborg, Danmark

Tel. +45 74 67 05 01 Fax +45 74 67 05 21

www.region.de www.region.dk

www.kulturfokus.de www.kulturfokus.dk

www.kulturakademi.de www.kulturakademi.dk

www.pendlerinfo.org

December 2024

ISBN: 978-87-93827-46-2

Indhold

Forord	3
Sønderjylland-Schleswigs fælles arv	4
Lykken findes mod nord	7
Hygge – et rent dansk fænomen?	10
Region Sønderjylland-Schleswig: nationale, regionale og/eller europæiske identiteter?	12
Region Sønderjylland-Schleswig - en succesrig kombination af tysk periferi og dansk udkantsdanmark.....	15
Lige uddannelsesmuligheder, livslang læring og grænseoverskridende projekter	18
"Sprechen Sie Deutsch?" – kendskab til nabosproget på begge sider af den dansk-tyske grænse	20
Det dansk-tyske arbejdsmarked og det grænseoverskridende (sam-)arbejde	24

Forord

Kære læsere,

I august 2024 kunne Regionskontor & Infocenter se tilbage på 20 år med grænseoverskridende pendlervejledning. I omkring 69.000 tilfælde er der blevet besvaret spørgsmål, fremlagt problemstillinger, løst problemer og hjulpet mennesker. De emner, der efterspørges, spænder vidt og ændrer sig over tid. Ud over de hårde fakta om skatte- og socialsikringslovgivning er blødere emner som sprog, tradition og kultur også en vigtig del af den viden, du bør have, hvis du vil have succes med at etablere dig i et andet land eller tage arbejde som grænsependler.

De følgende artikler giver et overblik over aktuelle emner, som Regionskontor & Infocenter altid har arbejdet med, og formidler den aktuelle status.

Vi gør naturligvis ikke krav på fuldstændighed, og vi kan heller ikke beskrive alle relevante emner i alle detaljer. En stor tak til Stefanie Robl, som er forfatter til næsten alle artiklerne.

Vi håber, du får glæde af at læse dem.

Peter Hansen

Sønderjylland-Schleswigs fælles arv

Alle, der færdes i Region Sønderjylland-Schleswig, vil bevidst eller ubevidst støde på mange spor fra den fælles dansk-tyske fortid. Disse omfatter både enkelte bygninger, større bygningskomplekser, monumenter, institutioner, sproglige særpræg samt talrige skikke, begivenheder og traditioner. Nedenfor nævnes eksemplarisk nogle af dem.

I den danske helstats tid (1772-1864), der udover det danske kongerige også omfattede de to hertugdømmer Slesvig og Holsten og siden 1815 også Lauenburg, blev det dengang største kanalprojekt i Europa realiseret mellem Rendsburg og Holtenau ved Kielerfjorden. Kanalen, der stod færdig i 1784, sparede skibene for den tidskrævende og farlige rejse rundt om Skagen. Dele af kanalen og nogle af de originale seks sluser såsom slusen ved Kluvensiek kan stadig opleves i dag. I Tönning anskueliggør pakhuset fra 1783 de store økonomiske forventninger, som den danske stat knyttede til den ressourcekrævende anlæggelse af denne kunstige vandvej. I slutningen af 1800-tallet sejlede den franske forfatter Jules Verne i øvrigt på kanalen på sin dampyacht og roste det "idylliske parklandskab", som var opstået langs kanalen.

Allerede omkring år 1600 lod den danske konge og hertug af Slesvig Christian 4. en hammermølle til metalforarbejdning opføre ved Krusåen ved Flensburg. Omkring år 1800 var dette kobber- og messingværk det største industrianlæg i hertugdømmet Slesvig og et af de største i hele den danske stat. I flere århundreder, indtil 1960'erne, forarbejdede talrige arbejdere metaller i "Crusau Kobber- og Messingfabrik". I dag fortæller et museum om dette interessante kapitel i den dansk-tyske industrihistorie.

Den danske kongefamilies historie er også tæt knyttet til regionen, da glücksborgerne fra slottet af samme navn i Glücksburg tæt ved Flensburg har siddet på Danmarks trone siden 1863.

Gendarmstien, Danmarks første europæiske kvalitetsvandresti fra Padborg til Skovby, som er blevet meget populær i de senere år, har også historiske rødder: Efter etableringen af den nuværende dansk-tyske grænse i 1920 patruljerede danske grænsegendarmere indtil 1958 langs kysten for at forhindre smugleri og uautoriserede grænseovergange. På tysk side fortsætter Gendarmstien fra grænseovergangen ved Skomagerhus som Fördesteig til Kappeln ved Sliens munding.

Hærvejen (på tysk kaldet Ochsenweg - Oksevejen) er endda ca. 4000 år gammel. Den forløber på den jyske højderyg i nord-sydgående retning fra Viborg til Wedel i Schleswig-Holstein og blev både brugt af soldater og pilgrimme på vej til bl.a. Rom. Frem til det 19. århundrede drev man i stor stil okser fra bl.a. Midtjylland til marskområderne langs den slesvigske vestkyst, som herefter blev solgt som slagtekvæg. I dag bruges Hærvejen af vandrere og cykelturister.

Et markant resultat af den dansk-tyske fortid er de to nationale mindretal på begge sider af grænsen, som har eksisteret siden grænsedragningen i 1920. Begge minoriteter står for talrige institutioner såsom skoler, kulturinstitutioner og idrætsklubber samt arrangementer, der beriger kulturlandskabet i Region Sønderjylland-Schleswig.

En særlig tradition på begge sider af grænsen er ringridning, som oprindeligt udsprang af middelalderens ridderkampe og også blev dyrket af kong Christian 4. Fra begyndelsen af 1800-tallet var ringridning en del af landsbyfesterne, og i 1826 blev ringriderlauget i Husum stiftet, som stadigvæk arrangerer ringridning med optog gennem byen. Nord for den nuværende grænse arrangerede hertugen af Augustenborg i anledning af sit sølvbryllup i 1845 en ringriderfest med

flere hundrede deltagere og bidrog derved til udbredelsen af denne aktivitet. I slutningen af 1800-tallet blev de to ringriderlaug i Sønderborg og Aabenraa stiftet, som i dag afholder de to største ringriderfester i Sønderjylland. På begge sider af grænsen betragtes ringridning som en del af det respektive lands immaterielle kulturarv eller er på listen over forslag til at blive det.

På trods af talrige fællestræk og en lignende mentalitet på begge sider af grænsen ses der forskelligt på den dansk-tyske fortid. Det blev fx tydeligt i forbindelse med fejringen af 100-året for den dansk-tyske grænse i 2020. Her talte danskerne konsekvent om "genforening" et begreb der ifølge historiker Steen Bo Frandsen fra starten stod i vejen for en fælles fejring, mens den tyske sides syn på den fælles fortid nogle gange virkede en smule naivt. Redaktøren for "Der Nordschleswiger" Volker Heesch opsummerede det således: "Mens grænsejubilæet i Danmark fejres med nationalromantiske undertoner, fokuserer det forbundstyske syn på grænseregionen mindre på et område med en traditionel tysk befolkningsgruppe, men snarere på et ofte glorificeret ferie-naboland." Ærgerligt, at dokumentarserien "Grænseland" fra 2020, hvor skuespilleren Lars Mikkelsen levende fortæller om den begivenhedsrige dansk-tyske historie ikke var blevet forsynet med tyske undertekster. Det kunne have bidraget til en bedre tysk forståelse for regionens fælles dansk-tyske fortid.

Generelt spiller de militære konflikter med Tyskland en langt større rolle i den danske bevidsthed end omvendt.

Dette skal ses i sammenhæng med, at der i Danmark rejstes knap 900 monumenter under åben himmel, herunder den berømte Istedløve, over de tre krige mellem Danmark og Tyskland, der varede i alt ni år. Sammenlignet med andre danske krigsmodstandere er det et højt tal, og frem for alt er forholdet mellem antallet af monumenter pr. krigsår slående. Antallet af monumenter i Danmark for de 44 års krige med Sverige og de 14 års krige mod England er hver især lavere end det respektive antal år, som de militære konflikter varede. I begyndelsen af 1800-tallet kaprede briterne i øvrigt ikke blot den danske flåde, men bombarderede også den danske hovedstad. Men konflikterne med de to andre europæiske lande fandt sted for længere tid siden, og især tyskernes flerårige besættelse af Danmark (1940-45) under 2. Verdenskrig har sat dybe spor i mange danske familier.

Ikke mindst i Sønderjylland er minderne om undertrykkelse, ransagninger, arrestationer og holdningen hos dele af det tyske mindretal stadig så levende, at Aabenraas daværende borgmester, Thomas Andresen, for nogle år siden nævnte dem som argument for, at det stadig ikke var muligt at etablere tosprogede byskilte i hans kommune. Syd for grænsen har der gennem længere tid været dansk-tyske byskilte i både Flensburg og Glücksburg, og for nyligt blev de også opstillet i Harrislee. Talrige betonbunkere langs Vesterhavet og på Rømø vidner om de forsvarsværker, som tyskerne lod bygge som del af den såkaldte Atlantvold. Tyske turisters til tider ret naive adfærd, når de poserer på disse levn fra krigen, bliver forståeligt nok ikke nødvendigvis mødt med forståelse.

En smuk tradition, der er opstået i Danmark i forbindelse med 2. Verdenskrigs rædsler, er at stille et tændt stearinlys i vinduet den 4. maj. På denne dato i 1945 blev beskeden om, at tyske tropper i Danmark havde overgivet sig til de allierede, offentliggjort i radioen. Herefter rev danskerne de afskyede mørklægningsgardiner ned fra vinduerne og stillede et stearinlys i vinduet. Ikke mindst i Sønderjylland kan man se talrige stearinlys brænde i vinduerne den 4. maj om aftenen, selvom det

i dag til dels mere generelt betragtes som et forsonende fredsbudskab og også gøres af nogle medlemmer af det tyske mindretal.

I modsætning til det neutrale Danmark var Sønderjylland, som fra 1867 og frem til 1920 var en del af Preussen, involveret i 1. Verdenskrig. Det betød, at omkring 30.000 mænd fra disse områder blev tvunget til at deltage i krigen på tysk side, ofte mod deres vilje. På begge sider af grænsen kan man stadig se krigsmindesmærker og mindetavler med navnene på de faldne fra de respektive sogne. Desuden blev der under krigen bygget en zeppelinbase ved Tønder, hvorfra der blev gennemført rekognosceringsflyvninger og angreb på Storbritannien. I dag kan man stadig se en flyhangar fra dette store bygningskompleks. Sikringsstillingen Nord (Sicherungsstellung Nord), som skulle tages i brug i tilfælde af en britisk invasion, stammer fra samme tid. Den ca. 50 km lange tyske fæstningslinje med cirka 900 bunkere løber mellem Djernæs ved Hoptrup i øst og Rømø i vest og kan stadig ses enkelte steder.

En særdeles velsmagende arv fra den dansk-tyske fortid og samtidig et symbol på en pragmatisk tilgang i grænseregionen stammer ligeledes fra 1. Verdenskrig, nemlig Det Sønderjyske Kaffebord, der egentlig burde hedde Det Sønderjyske Kagebord.

Da danske foreninger i slutningen af 1800-tallet holdt flere og flere politiske møder, gav de preussiske myndigheder ikke altid spiritusbevilling til de kroer, hvor de dansksindede mødtes. Som reaktion herpå opstod der talrige forsamlingshuse i Sønderjylland såsom Folkehjemmet i Aabenraa, hvor der på grund af de tyske alkoholrestriktioner i stedet blev serveret kaffe og medbragte kager til de politiske møder. Med tiden overgik husmødrene hinanden med deres kagekreationer, og "Det Sønderjyske Kaffebord" med den velkendte brødtort eller vaflerne med navnet "Gode råd" var således født. Da det var forbudt at holde politiske møder under 1. Verdenskrig, mødtes man i stedet til Sønderjysk Kaffebord, som lød mere harmløs. Dette udviklede sig med årene til en tradition bestående af syv faste, syv bløde og syv hårde (små)kager.

I sin tekst "Kummer mit jütländischen Kaffeetafel" (på dansk: "Mine trængsler med det sønderjyske kaffebord") gav den kendte tyske forfatter Siegfried Lenz tydeligt udtryk for, at dette kaffebord på ingen måde er "harmløst". Lenz, der ofte opholdt sig på Als og også talte dansk, fortæller, hvordan hans værtinde i forbindelse med en invitation til dette overdådige kaffebord og med de bedste intentioner havde fået ham til at spise en enorm mængde hjemmebagte kager. At en tysk forfatter skaber et litterært monument over en tradition, der anses for typisk dansk, og som er opstået i protest mod tyske regler, er bare ét eksempel på kulturarvens kompleksitet i Sønderjylland-Schleswig.

Lykken findes mod nord

Da FN udgav sin første World Happiness Report i 2012, lokaliserede den de mest ulykkelige mennesker i Afrika, de lykkeligste i Nordeuropa – og de allerlykkeligste i Danmark. Denne undersøgelse, som siden er blevet foretaget jævnlige, er baseret på en spørgeskemaundersøgelse, hvor respondenterne vurderer deres livstilfredshed på en skala fra 0-10. Denne subjektive vurdering danner grundlag for at måle menneskenes følelse af lykke og indgår i betragtningen sammen med andre faktorer, herunder bl.a. fællesskabsånd, økonomisk velstand og livskvalitet, sundhed og forventet levetid samt frihed, generøsitet og udbredelsen af korruption.

I 2013 kom den anden udgave af rapporten frem til samme konklusion, og selvom Finland i de senere år har overhalet Danmark som landet med den lykkeligste befolkning, har Danmark siden 2022 ligget på andenpladsen. Udover Danmark er de andre skandinaviske lande også jævnlige i top ti på denne FN-rangliste. Her lå Danmark i 2021 på tredjepladsen efter Finland og Island. Ifølge en undersøgelse fra Hamburger Stiftung für Zukunftsfragen var 96 % af danskerne allerede i 2011 enige i udsagnet "Jeg er tilfreds med mit liv".

Sidenhen har fænomenet "glade danskere" verden over fået stor mediebevågenhed og er blevet behandlet i talrige undersøgelser. For eksempel giver den britiske journalist Helen Russell i sin bestseller "The Year of Living Danishly. Uncovering the Secrets of the World's Happiest Country" (på dansk "Mit år som dansker. På jagt efter hemmeligheden bag verdens lykkeligste nation") fra 2015 baseret på egne oplevelser i den jyske provins og talrige interviews et grundigt og underholdende indblik i danskernes levevis. Nogle danske traditioner virkede lidt ejendommelige på hende i starten, men de bidrager åbenbart til, at danskerne efter eget udsagn er verdens lykkeligste folk.

Tysklands placering i World Happiness Report er ikke entydig: Mens landet lå på en 7. plads i 2021, faldt det til en 14. plads i 2022, en 16. plads i 2023 og er kun placeret på 24. pladsen i 2024.

Den tyske befolkning med det højeste niveau af livstilfredshed ser dog ud til at bo i Tysklands nordligste delstat. Det hævder publikationen Lykkeatlasset (Glücksatlas) for Tyskland, som udgives af universitetet i Freiburg og det sydtyske klasselotteri. Her har Schleswig-Holstein i over et årti ligget på førstepladsen blandt alle 16 delstater. En sammenligning af tyske regioner, som for første gang blev foretaget som en del af Lykkeatlasset i 2022, viser i øvrigt, at Schleswig rangerer på 3. pladsen og Holstein på en 5. plads blandt de undersøgte 32 regioner.

Kan det være en tilfældighed, eller har nærheden til Skandinavien og den skandinaviske levevis muligvis en positiv indflydelse på livstilfredsheden i Tysklands nordligste delstat?

Og hvorfor er skandinaver generelt lykkeligere og mere tilfredse end indbyggere i tilsvarende rige lande? Det påfaldende høje niveau af livstilfredshed i de skandinaviske lande blev undersøgt i World Happiness Report I 2020 i kapitlet "The Nordic Exceptionalism: What Explains Why the Nordic Countries Are Constantly Among the Happiest in the World".

Ifølge den er en af de vigtigste årsager til skandinavernes høje livstilfredshed det velfungerende fællesskab, som fører til en høj grad af social tryghed. Når man kan stole på, at velfærdsstaten træder til, hvis man afskediges eller rammes af langvarig sygdom, behøver man ikke gøre sig for mange bekymringer.

Graden af tilfredshed øges også ved fravær af kriminalitet og korrupsion. Danmark er et sikkert land, og man kan i høj grad stole på beslutningstagerne. Her placerer Global Peace Index for 2024 Danmark på en 8. plads baseret på 23 kvalitative og kvantitative indikatorer, mens Tyskland ligger på en 20. plads. Danmark har derudover ifølge Transparency International i årevis og sammen med de øvrige skandinaviske lande ligget i toppen på listen over de mindst korrupte lande i verden og regnes derfor som et af de mindst korrupte lande i hele verden. Det betyder dog ikke, at der slet ikke forekommer nogen form for korrupsion, men at den findes i mindre grad end i andre lande.

Desuden bidrager fungerende myndigheder til større tillid til statslige institutioner, og dette bidrager igen positivt til befolkningens livstfredshed. Danskernes generelt høje grad af tillid gælder også deres medmennesker. I udlandet er danskerne bl.a. kendt for, at de efterlader deres sovende børn udenfor i barnevognen, mens de drikker kaffe på en nærliggende café. I 1997 kostede denne adfærd i øvrigt danske Anette Sørensen Habel en dags fængsel i New York og vækker fortsat forundring mange steder i verden den dag i dag. Mange besøgende i Danmark vil også have bemærket de mange ubevogtede vejboeder. Her stoler sælgeren på, at køberer betaler for produkterne også uden kontrol, og køberer stoler på, at de udbudte landbrugsprodukter er i orden. Disse ubemandede stande med regionale og sæsonbestemte produkter findes også ofte i Sønderjylland, og de er nu også tilgængelige på bl.a. øen Sild i Schleswig-Holstein.

Et andet positivt aspekt er sundhedsplejen, som er tilgængelig for alle, hvilket ikke er en selvfølge i andre velhavende lande. På verdensplan er ens egen sundhed dog en af de vigtigste faktorer for tilfredshedsniveauet. Blandt andet nævnes de bedre sundhedsdata i Schleswig-Holstein sammenlignet med resten af Tyskland som en forklaring på delstatens gode resultater i Lykkeatlasset for Tyskland. Det interessante i den forbindelse er, at flertallet af indbyggerne i de EU-lande, der deltog i Europa-Kommissionens undersøgelse i 2008, nævnte deres eget helbred som det vigtigste kriterium. For danskere var kærligheden dog vigtigere. Det kan være en forklaring på, at danskerne scorer godt på livstfredsheden på trods af deres høje alkoholforbrug sammenlignet med andre lande.

Ifølge forskningen er en anden nøglefaktor i forhold til lykke den personlige frihed. I de skandinaviske lande bidrager den liberale holdning til deres indbyggeres tilfredshed ved at gøre det lettere for dem at forme deres liv efter deres egne ideer og ønsker. Et højt niveau af gensidig tillid og personligt ansvar muliggør fleksible arbejdstidsmodeller og aftaler vedrørende hjemmekontor, som igen har en positiv effekt med hensyn til at forene familieliv og arbejdsliv. Lykkeatlasset fra 2022 nævner muligheden for delvist at kunne arbejde hjemmefra som en af de vigtigste faktorer for de adspurgtes tilfredshed. Det interessante i den forbindelse er, at slesvig-holstenerne klarer sig særligt godt på parametrene arbejdsglæde og familietilfredshed sammenlignet med resten af Tyskland.

En anden forudsætning for livstfredshed er tilstrækkelige økonomiske ressourcer og opfattelsen af, at velstanden er nogenlunde ligeligt og retfærdigt fordelt. Forskning har vist, at når velstanden er fordelt på en uretfærdig måde, lider både ens egen lykkefølelse og tilliden til andre mennesker. Dette er endnu en grund til den høje tilfredshed blandt skandinaver. Allerede i 1820 sagde N.F.S. Grundtvig, at i Danmark havde få for meget, og endnu færre havde for lidt. Den såkaldte Jantelov,

som nu er næsten 100 år gammel, fremmer beskedenhed for at undgå misundelse og bidrager derved til hele samfundets succes.

At Janteloven stadig er udbredt i Danmark, viste sig i sommeren 2024 i debatten om muligheden for at undgå ventetider foran de enkelte attraktioner i Legoland ved at betale et ikke ubetydeligt tillæg. Mens mange betegnede dette som udansk i danske medier, forsvarede en talsmand for Legoland dette tilbud ved at henvise til efterspørgslen fra udenlandske besøgende, især fra USA, hvor dette er meget udbredt. I øvrigt rangerer USA kun som nummer 23 i World Happiness Report fra 2024.

I Tyskland er den materielle rigdom ifølge en undersøgelse fra OECD fordelt meget mere ulige end i andre industrilande. Denne ulighed er især tydelig i regioner med en meget høj procentdel af personer med indkomster på 1 mio. euro og derover som i det sydlige Tyskland. I Schleswig-Holstein er folk derimod meget tilfredse med deres indkomst, selvom den er lav sammenlignet med resten af landet.

Dårligt vejr, som på begge sider af grænsen er et velkendt og almindeligt fænomen, har i øvrigt en forholdsvis lille indflydelse på livstilfredsheden. Selvom folk er gladere om sommeren end i den mørke årstid, er denne effekt ret lille, og i Danmark findes der et effektivt middel mod vinterblues: Hygge.

Ud over de nævnte faktorer synes genetik også at spille en vis rolle for den individuelle tilfredshed. Eksempelvis viste et tvillingestudie foretaget af adfærdsgenetikeren Meike Bartels i 2015 en arvelighed på 32%. Året efter så økonomerne Eugenio Proto og Andrew J. Oswald på sammenhængen mellem danske gener og dansk lykke ved at sammenligne over 140 lande i forhold til deres genetiske afstand til Danmark. Efter at forfatterne havde taget højde for andre ligheder såsom sociale systemer, viste det sig, at jo mere landenes genetiske sammensætning lignede den danske, desto gladere var den undersøgte nation. Respondenter fra lande, der ligner Danmark med hensyn til deres genetiske sammensætning, var i gennemsnit mere tilfredse. Lykkeforskeren Uwe Jensen fra Kiel ser derfor en genetisk fordel for skandinaver, når det kommer til deres lykkefølelse. Samtidig peger han på en øget sandsynlighed for en genetisk forbindelse mellem slesvig-holstenerne - de gladeste tyskere - og danskerne.

Hygge – et rent dansk fænomen?

Hygge er et af de få danske begreber, der udover det arkæologiske fagudtryk "køkkenmødding" er blevet en del af det internationale ordforråd. Mens førstnævnte refererer til en forhistorisk affaldsbunke lavet af madrester såsom muslingeskaller og som har været brugt af arkæologer i hele Europa siden 1800-tallet, betragtes hygge som et yderst positivt fænomen, der anses som værende pæredansk.

Ordet hygge, der kommer fra norsk, betød oprindeligt blot "trivsel" og har i omkring 200 år været en del af det danske skriftsprog. Grammatisk er hygge ikke bare et substantiv, men kan også bruges adjektivisk som hyggelig, for eksempel til at beskrive en aften i godt selskab, eller som verbum, for eksempel i "vi hygger". Hygge optræder også i talrige sammensatte navneord som fredagshygge eller hyggesnak. De utallige måder, hvorpå ordet hygge bruges i hverdagen, giver et første indtryk af, hvor stor en rolle hygge spiller i den danske hverdag.

Ifølge Meik Wiking, leder af Københavns Institut for Lykkeforskning og forfatter til bl.a. bogen "Den lille bog om hygge. Vejen til et hyggeligere liv", er hygge et vigtigt træk ved den danske identitet. 47% af danskerne mener, at begrebet hygge ikke kan oversættes tilstrækkeligt til andre sprog, og omkring en tredjedel af danskerne mener, at hygge hovedsageligt foregår i deres eget hjemland.

Nogenlunde samtidig med, at den første World Happiness Report fra 2012 gjorde verden opmærksom på, at menneskene med den største livsglæde bor i Danmark, kom dansk hygge også i mediernes søgelys. Siden da er der bl.a. i de engelsktalende lande udkommet talrige udgivelser om emnet hygge, og i Tyskland fandtes i årevis magasinet "Hygge", hvor smukke billeder og ord bl.a. formidlede det enkle liv, kom med forslag til fællesskabsoplevelser i naturen samt til kreative projekter til et hyggeligt hjem.

Siden da har den danske turistorganisation VisitDenmark også draget fordel af den øgede globale interesse for hygge. Udenlandske turister lokkes til Danmark med muligheden for at opdage "the true meaning of hygge", og der gives tips til, hvor og hvordan man kan opleve ægte dansk hygge. Men hvad går hygge ud på? Er det et rent dansk fænomen, og hvordan ser det ud med hyggen langs den dansk-tyske grænse?

Ifølge Meik Wikings forskning forbinder 86 % af de adspurgte danskere hygge med en varm drik, efterfulgt af stearinlys, åben ild, jul, brætspil, musik, ferie, slik og kager, madlavning og bøger. Når man ser på de førstnævnte ingredienser for hygge, er det ingen overraskelse, at danskerne anser efteråret og vinteren for at være de hyggeligste årstider - man kan se situationen for sig: et rum oplyst af levende lys, en flimrende pejs i hjørnet, i hånden en kop varm kaffe, musik i baggrunden, mens du sammen med familie eller venner er i gang med et brætspil. Men sommeren med sine lange, lyse nætter kan også være meget hyggelig, kun om foråret ser hygge ud til at have lidt dårligere vilkår.

Lidt længere nede på denne liste nævnes "stormvejr" som et andet kendetegn for hygge. Billedet beskrevet ovenfor suppleres således af et gedigent stormvejr - det er sand hygge. Det kan ikke kun danskerne tale med om, men også slesvig-holstenerne, der ligesom deres nordlige naboer har stor erfaring med dårligt vejr - og takket være hygge ser det ikke ud til at have en negativ indflydelse på hverken danskernes eller slesvig-holstenernes livstilfredshed.

Det bidrager de varme drikke, der er populære på begge sider af grænsen, også til. Det være sig i form af kaffe eller te, som især er populær langs den slesvig-holstenske vestkyst, eller "Tote Tante", der er den tyske udgave af lumumba, som også er en populær drik på den sønderjyske vestkyst.

Blandt hyggens 10 vigtigste ingredienser nævnes indtagelsen af sukkerholdige fødevarer (slik og kager). Fredagshygge omfatter naturligvis også fredagsslik, som i mange familier er en elsket tradition. Selv på arbejdet er der utallige muligheder for at medbringe kage og derved skabe en hyggelig stemning på arbejdspladsen. Så det er ikke underligt, at Danmark ifølge en i 2022 offentliggjort undersøgelse af Jeppe Matthiessen og Anja Bilstoft-Jensen har det højeste forbrug af slik i verden, nemlig 7 kg slik og 6 kg chokolade pr. person. Dette inkluderer hverken de meget populære sukkerholdige sodavand eller hjemmebagte kager eller desserter. Et skøn går ud fra, at den gennemsnitlige dansker indtager i alt 40 kg slik og yderligere 140 liter sukkerholdige drikke hvert år. Selvom tyskerne ikke er afvisende over for at indtage slik, kan de med 23 kg slik pr. person ikke hamle op med Danmark.

Grænsehandlen, som ikke er med i denne beregning, spiller også en rolle, der ikke må undervurderes. Hvis man har set danske biler proppet med slik, alkohol og sodavand køre nordpå efter en vellykket indkøbstur, kan man ikke være i tvivl om, at man også syd for grænsen i det mindste har så meget forstand på hygge, at man har styr på de forbrugsorienterede aspekter af den. Man kan endda sige, at grænsebutikker i Schleswig-Holstein, der har fokus på danske kunder, yder et aktivt bidrag til den danske hygge.

At folk i Schleswig-Holstein også har en sød tand og sans for hygge, vidner blandt andet de talrige hyggelige gårdcaféer, den lange tradition for Niederegger-marcipan i Lübeck og slesvig-holstenske kagekreationer som f.eks. Friesentorte om. Gåsebryster er de danske bageriers udgave af denne kage. Og når trangen til dansk softice melder sig, tager mange slesvig-holstenere det som anledning til at tage på en hyggetur til nabolandet.

For at opnå det maksimale hyggeniveau, bør indtagelsen af kulinariske delikatesser om muligt ikke kun foregå i en hyggelig kreds af familie eller venner, men også i æstetiske omgivelser. Udover stearinlys og ild i pejsten sørger godt og praktisk design såsom Poul Henningsens kendte PH-lamper ofte for den passende, afdæmpede belysning. De kendte stole, som møbeldesigneren Hans Wegner fra Tønder har skabt, omtales hos forhandlerne som særligt egnede til hyggelige stunder ved spisebordet og til at skabe en hyggelig stemning.

Et centralt aspekt af hygge er derudover oplevelsen af fællesskab. Her er god balance mellem arbejdsliv og privatliv en vigtig forudsætning, hvilket den danske arbejdsuge på 37 timer bidrager til. Til sammenligning arbejder man 40 timer om ugen i Tyskland. Fællesskab kan ikke kun opleves i familien og med venner, men også ved at engagere sig i foreninger og klubber, hvilket er meget udbredt i Region Sønderjylland-Schleswig.

Ifølge Maik Wiking er oplevelsen af hygge og at mindes den med taknemmelighed en forklaring på danskernes generelt høje grad af livstilfredshed. Muligvis har befolkningen i Schleswig-Holstein, som ifølge det tyske lykkeindeks har ligget i toppen blandt de tyske delstater i over et årti, lært et og andet af deres direkte naboer mod nord.

Region Sønderjylland-Schleswig: nationale, regionale og/eller europæiske identiteter?

I Danmark er tilhørsforholdet til ens eget land meget udpræget, og andelen af danskere, der siger, at de er stolte af deres land og deres egen nationalitet, er ifølge "Den Danske Værdiundersøgelse" fra Aalborg Universitet steget fra 32 % i 1981 til 55 % i 2017.

I den forbindelse understreger sociologiprofessor Peter Gundelach, at denne udvikling ikke bygger på en nationalistisk og ekskluderende forståelse af nationer, men derimod på patriotisme. Den øgede stolthed over eget land kommer således til udtryk i et stærkt tilhørsforhold og patriotisk nationalfølelse, som de senere år er blevet fremmet ved blandt andet at fremhæve de såkaldte danske værdier. En statslig iscenesættelse af disse værdier har ifølge Gundelach bidraget hertil, blandt andet indførelsen af de såkaldte kultur- og historiekanonier fra 2006, hvor landets mest væsentlige kulturelle og historiske træk og begivenheder er opført. Som en anden årsag nævner han bl.a. den stigende værdsættelse af udsendte danske soldater i udlandet. Siden 1991 har det danske militær været nævnt i de respektive statsministres nytårstaler, og i 2009 indførtes Den Nationale Flagdag. Her hylder man også i de sønderjyske kommuner hvert år den 5. september de udsendte til udlandet fra udenrigsministeriet, militæret, sundhedsvæsenet, beredskabet og politi samt veteranerne.

På grund af Danmarks fremtrædende placeringer i World Happiness Report, hvor Danmark fra starten i 2012 påfaldende ofte lå på 1. pladsen, samt den øgede internationale interesse for danske særheder som hygge, er danskernes bevidsthed om nationens positive karakteristiske træk steget.

Det danske mindretals motto i Schleswig-Holstein "Vi gør Danmark lidt større" er også udtryk for en positiv bedømmelse af de værdier, der associeres med Danmark.

Et meget synligt tegn på danskernes patriotiske ånd er deres forhold til Dannebrog. Det danske nationalflag hejses ofte, og mange danskere har naturligvis deres egen flagstang. Omvendt er der i Danmark nøje restriktioner for brugen af andre nationalflag. Anledningerne til at flage kan både være nationale helligdage, men også familiefester eller begravelser. Det er ikke ualmindeligt, at et nabolag aftaler, at alle hejser flag i anledning af hinandens fødselsdage. Denne adfærd er heller ikke ualmindelig blandt familier med tysk baggrund eller familier, hvis børn går i det tyske mindretals institutioner i Sønderjylland. En forklaring herpå leverer Johann C. Hörkner i sin undersøgelse "Deutsche Zugezogene i Nordschleswig" (Tyske tilflyttere i Nordslesvig) fra 2024, hvori han understreger, at "det tyske mindretal har udviklet sig til et bikulturelt fællesskab, der kombinerer tysk sprog og kultur med danske værdier og traditioner".

Udover på flagstangen findes Dannebrog også ofte på servietter, gavepapir og sågar på juletræet. At det pyntes med Dannebrogsguirlander, undrer mange tyskere sig over.

Det skyldes, at de fleste tyskere af historiske årsager har en ret splittet holdning til national patos. Brugen af det tyske flag var i mange årtier forbeholdt myndigheder og officielle lejligheder, og først siden VM i fodbold i 2006 i eget land ("Sommermärchen" – "Sommereventyret") har man ofte kunnet se det tyske flag vaje fra biler eller altaner i forbindelse med større sportsbegivenheder såsom EM i fodbold i 2024.

Danmark har i øvrigt i modsætning til Tyskland og de fleste andre lande hele to nationalsange. Nationalsangen "Der er et yndigt land" fra 1820 beskriver blandt andet det danske landskabs skønhed, mens kongesangen "Kong Christian stod ved højen Mast" hylder Christian 4.s (1588-1648) militære heltegerninger, blandt andet ved søslaget på Kolberg Hede mellem Femern og Kielerfjorden. Kongesangen synges ivrigt af danskerne foran fjernsynet efter monarkens traditionelle nytårstale. Det danske monarki er for de fleste danskere også et meget stærkt nationalt symbol på identifikation med Danmark, og det gælder ikke mindst i Sønderjylland, hvor de kongelige holder ferie på deres sommerresidens Gråsten Slot.

I Tyskland var forholdet til deres nationalsang "Lied der Deutschen", som blev skrevet på Helgoland i 1841, længe problematisk. At synge nationalsangen, har ikke den samme naturlige karakter som i Danmark. I sin undersøgelse af de tyske tilflyttere i Sønderjylland fandt Hörkner ud af, at mange af dem fandt det mærkeligt at synge den tyske nationalsang til det tyske mindretals arrangementer som fx den tyske dag ("Deutscher Tag") eller Knivsbergfesten. Dette skyldes kun i mindre grad, at utilfredsheden med den tyske politik har været et af motiverne for deres emigration til Danmark, men skal ses i sammenhæng med, at man i Tyskland ikke har den samme tradition for at dyrke nationalsangen. Interessant nok synes mange tyskere, at den danske tilgang til Dannebrog og nationalitet i det hele taget er meget afslappet og værd at efterligne.

Selvom graden af identifikation med det respektive hjemland er forskellig i Danmark og Tyskland, er der større enighed vedrørende den regionale identitet. På begge sider af grænsen identificerer man sig i høj grad med sin egen delstat Schleswig-Holstein eller anser sig selv for at være bosiddende i en særlig del af Danmark, nemlig Sønderjylland. I anledning af delstatens 75-års jubilæum i 2023 blev slesvig-holstenernes identifikation med "deres" forbundsstat, der iscenesætter sig selv som "Der echte Norden" ("det ægte Norden") fremhævet. Ifølge historiker Prof. Dr. Uwe Danker er denne identifikation særlig udbredt i den nordlige del af delstaten.

Selvom Danmark har et meget mindre areal end Tyskland, spiller regionale forskelle også her en vigtig rolle. For eksempel omtales øen Sjælland med den danske hovedstad København af dele af den øvrige befolkning nogle gange som "djævleøen", hvilket også skyldes, at hovedstaden kan opfattes som dominerende fx i forhold til politik, livsstil og kultur. I Sønderjylland er man meget bevidst om sine egne regionale særpræg. Således slog flere idrætsklubber sig sammen under navnet SønderjyskE med mottoet "Én landsdel - ét sammenhold", og ikke mindst fælles historie spiller en vigtig rolle. Brugen af den regionale dialekt sønderjysk er også i høj grad identitetsskabende.

Det interessante i denne sammenhæng er, at der i Region Sønderjylland-Schleswig udover den slesvig-holstenske og nordslesvigske/sønderjyske identitet også findes en fælles regional identitet. I publikationen "Grænselandet på tværs – Identitet, sprog og bevægelser over grænsen", som blev udgivet af Region Syddanmark i slutningen af 2020, var et stort flertal af de adspurgte danskere og tyskere af den opfattelse, at de i grænselandet bosatte danskere og tyskere har meget til fælles. 83 % af danskerne og 75 % af tyskerne var enige i dette udsagn og fremhævede især fælles kultur, mentalitet og historie. Dette synspunkt er stærkt repræsenteret i alle aldersgrupper på begge sider af grænsen og ligger stabilt mellem 77 % og 89 % blandt de adspurgte danskere. Blandt de adspurgte syd for grænsen er det med godt 60 % noget mindre

udtalt blandt unge voksne, mens aldersgruppen mellem 50 og 70 år endda bakker op om udsagnet med henholdsvis 90 % og 86 %.

Blandt de yngre medlemmer af de to nationale mindretal findes også nogle, der ikke er tilknyttet bare én nationalitet, men derimod føler sig hjemme i begge kulturer og "hjemlande" på grund af deres bikulturelle baggrund. Historiker Jørgen Kühl beskriver dem som ikke-nationale: For dem er bikulturalitet og deres mulighed for at vælge det bedste fra begge systemer afgørende. De seneste ca. 10 år har man desuden set et nyt fænomen "minority switching" og personer, der ser sig selv som tilhørende begge minoriteter på samme tid.

Men hvordan ser det ud med identifikation med Europa? Det giver valget til Europa-Parlamentet den 9. juni 2024 et første fingerpeg om.

I Schleswig-Holstein steg valgdeltagelsen fra 43 % i 2014 til 60 % i 2019 og var på 64 % i 2024, lidt under landsgennemsnittet på 65 %. Af de slesvig-holstenske vælgere stemte 30,2 % på Kristendemokraterne (CDU), 16,7 % på Socialdemokraterne (SPD) og 15,4 % på De Grønne. På fjerdepladsen kom det EU-kritiske parti AfD med 12,2 %, mens det yderst EU-venlige parti VOLT opnåede 5,2 %. På landsplan var CDU også i spidsen (med 23,7 %), efterfulgt af AfD (15,9 %), SPD (13,9 %) og på 4. pladsen De Grønne (11,9 %). I landsgennemsnit fik VOLT kun 2,6 % af stemmerne.

Det betyder, at nogle af de store pro-europæiske partier i Schleswig-Holstein klarede sig bedre end i landsgennemsnittet, og VOLT fik endda dobbelt så mange procentpoint som i landsgennemsnittet.

I de fire sønderjyske kommuner lå valgdeltagelsen mellem 53,5 % og 54,5 % og dermed lidt under landsgennemsnittet på 58 %. På landsplan fik Socialistisk Folkeparti med 17,4 % flest stemmer, efterfulgt af Socialdemokratiet med 15,6 % og Venstre med 14,7 %. Af de fire sønderjyske kommuner lå disse tre partier også på de tre øverste pladser i Haderslev, Sønderborg og Tønder. Kun i Aabenraa havde de højreorienterede Danmarksdemokrater fordrevet Socialistisk Folkeparti - det mest succesrige parti på landsplan – fra gruppen af de tre bedst placerede partier. Det er slående, at både Dansk Folkeparti og Danmarksdemokraterne har klaret sig til dels sågar markant bedre i alle fire sønderjyske kommuner end i resten af landet. Partierne ligger således tilsammen på 19,4 % i Sønderborg, 23,1 % i Aabenraa, 20,3 % i Haderslev og 23,9 % i Tønder, mens de i landsgennemsnittet tilsammen kun ligger på 13,8 %.

Politisk har valget til Europa-Parlamentet rykket Tyskland mod højre – ligesom det var tilfældet i de fleste andre europæiske lande – mens Danmark stemte rødt. Som de ovennævnte valgresultater for Schleswig-Holstein og de sønderjyske kommuner viser, adskiller de sig væsentligt fra de landsdækkende resultater på begge sider af grænsen. I Schleswig-Holstein stemte befolkningen mere pro-europæisk end i resten af Tyskland, mens de EU-kritiske partier klarede sig markant bedre i de sønderjyske kommuner sammenlignet med landsgennemsnittet. I betragtning af den livsstil, som mange i Region Sønderjylland-Schleswig dyrker, kan man undre sig over valgresultatet i de sønderjyske kommuner. Det er nemlig på grund af Schengenaf-talen og den hermed forbundne bevægelsesfrihed, at det er muligt at bevæge sig frit på begge sider af grænsen, hvad enten det er som grænsependler, i forbindelse med et billigt storkøb eller med det formål at besøge venner og familie i nabolandet.

Region Sønderjylland-Schleswig - en succesrig kombination af tysk periferi og dansk udkantsdanmark

I modsætning til Bayern eller Nordrhein-Westfalen er Schleswig-Holstein med sine kun knap tre millioner indbyggere en af de mindste og en af de mindre magtfulde tyske delstater. Selvom Kiel er universitetsby og hvert år afholder et af verdens største sejlsportsarrangementer i form af Kielerugen (Kieler Woche), så er den med omkring 250.000 indbyggere en af de mindste hovedstæder sammenlignet med de andre delstater. Alligevel er Kiel kendt for en række fremtrædende tidligere og nuværende politikere. Sportsinteresserede kender fodboldklubben Holstein Kiel, der i 2024 for første gang rykkede op i Bundesligaen, og de tredobbelte tyske håndboldmestre fra SG Flensburg-Handewitt, der har tradition for at have mange danske spillere tilknyttet. Grundet sin beliggenhed mellem Nord- og Østersøen er delstaten populær blandt turister, og tv-seere kender Flensburg som malerisk kulisse i serier som "Mordsschwestern", "Dr. Nice", der til dels blev optaget i Sønderjylland, og krimiserien "Tatort" fra Kiel.

Grænsebyen Flensburg, Schleswig-Holsteins tredjestørste by efter Kiel og Lübeck, er berøgt for at være hjemby for det tyske motorregister (Kraftfahrt-Bundesamt), hvor klippene i kørekortet bliver registreret, de såkaldte "Flensburger Punkte". Mens byen med knap 100.000 indbyggere blot er en af mange byer på tysk side, betragter mange sønderjyder Flensburg som deres nærmeste storby - forståeligt nok i betragtning af, at de største sønderjyske byer Sønderborg og Haderslev kun har omkring henholdsvis 30.000 og 22.000 indbyggere.

På den danske side af grænsen ligger Sønderjylland, der regnes for at være en del af det såkaldte udkantsdanmark. Det er typisk kendetegnet ved lavere ejendomspriser, at indbyggerne er dårligere uddannede, og at de tjener mindre og har en lavere formue end landsgennemsnittet. Endnu mindre smigrende er udtrykket "rådne banan" for nogle af de strukturelt svagere regioner i Danmark. Selvom de sønderjyske kommuner kun delvist opfylder disse negative kriterier, fx fordi befolkningen er ældre end landsgennemsnittet, og grundet den større afstand til storbyerne betragtes de ligesom områderne syd for den dansk-tyske grænse som landdistrikter. Her er sektorer som landbrug og fødevarerforarbejdning, industriproduktion og turisme traditionelt stærkt repræsenteret.

For at kompensere for landdistrikternes strukturelle svaghed, besluttede den danske regering sig i 2015 for at flytte knap 4.000 statslige arbejdspladser fra København til provinsen. I den forbindelse blev flere hundrede arbejdspladser flyttet til Sønderjylland: Augustenborg fik dele af fiskeristyrelsen og miljø- og landbrugsstyrelsen, Tønder fik også en del af miljø- og landbrugsstyrelsen og Haderslev en del af beskæftigelsesministeriet. Det er dog stadig uvist, om denne omstridte beslutning vil have den ønskede effekt på lang sigt. En undersøgelse fra 2021, som så nærmere på udflytningen af arbejdspladser til Esbjerg og Ringkøbing i midten af 2000'erne, kom frem til, at 60 % af de nyansatte har bosat sig i de respektive kommuner, og at der samtidigt er blevet ansat mange nyuddannede, som benyttede lejligheden til at flytte tilbage til Jylland efter endt uddannelse. De unge voksnes tilbagevenden til deres ophavskommune er noget, de sønderjyske kommuner er meget interesseret i, og som der arbejdes på.

Også på tysk side har politikerne truffet forskellige foranstaltninger for at styrke de områder i det dansk-tyske grænseområde, der længe havde været anset for strukturelt svage. Således støttede

både forbunds- og delstatsregeringen etableringen af den svenske virksomhed Northvolt ved Heide i Dithmarschen. I marts 2024 begyndte byggeriet af en battericellefabrik. Northvolts engagement i regionen er forbundet med håbet om flere tusinde arbejdspladser samt en bedre offentlig transport.

Forbedringen af transportinfrastrukturen er faktisk et meget omdiskuteret emne i Region Sønderjylland-Schleswig. I april 2023 udtalte 34 % af nordtyskerne, at mobilitet og trafik er blandt de to vigtigste problemer. På begge sider af den 67 km lange grænse må arbejdstagere ofte tilbagelægge forholdsvis lange strækninger for at komme på arbejde på grund af regionens landlige struktur.

Selvom motorvejen E45/A7 forløber på langs af Region Sønderjylland-Schleswig, er transportinfrastrukturen præget af mange landeveje, og især øst-vest-forbindelserne er ofte en tidskrævende affære.

I hele regionen er togforbindelserne et kapitel for sig, idet den vigtigste togstrækning på dansk side forløber midt i landet, mens Aabenraa og Haderslev ligger ved østkysten og ikke er tilsluttet jernbanenettet. Langs vestkysten forbinder marskbanen (Marschbahn) stationerne Elmshorn og Hamburg-Altona i syd med Westerland på øen Sild eller den danske grænsestation Tønder i nord. Med hensyn til jernbaneforbindelsen Hamburg-Fredericia-Aarhus, som forbundsmedlem Stefan Seidler (SSW) har beskrevet som "temmelig fragmenteret", vil Region Sønderjylland-Schleswigs tilslutning til international togtrafik sandsynligvis blive forringet i de kommende år. Blandt andet forventes Tinglev at erstatte Flensburg som knudepunkt, og der pågår diskussioner om togstationen Flensburg-Weiches fremtidige rolle i fjernogtrafikken.

De utilstrækkelige togforbindelser suppleres med busforbindelser som fx ekspresbusforbindelsen 900X Vejle-Kolding-Christiansfeld-Haderslev-Aabenraa-Sønderborg. Den grænseoverskridende busrute fra rutebilstationen i Flensburg med linje 110 via Kruså-Gråsten-Adsbøl til Sønderborg og med linje 220 til Aabenraa har en lang tradition, men står ifølge Sydtrafik aktuelt over for økonomiske udfordringer. Generelt foregår krydsningen af den dansk-tyske grænse helt overvejende som individuel transport og ikke med offentlige transportmidler.

Lokale initiativer supplerer den kollektive trafiks eksisterende tilbud. Således findes der kør-mæ-bænke på begge sider såkaldte, i Sønderjylland findes der yderligere transportmuligheder takket være flexbuserne, og bl.a. i Sønderborg Kommune kan man leje en landsbybus ved hjælp af "nabogo"-appen. Men ligesom med Sydtrafiks gratis buskort til elever i de fire sønderjyske kommuner ender mange gode tiltag ved kommunegrænserne.

De, der går ind for en fast forbindelse mellem Fyn og Als, og som herigennem vil styrke de økonomiske relationer mellem Sønderborg og Odense eller Sydfyn, tænker større.

Den planlagte Femern Bælt-forbindelse, som formodentlig vil forbinde den danske hovedstad med Hamburg via en kombineret jernbane- og motorvejstunnel fra 2029, vækker bekymring i Region Sønderjylland-Schleswig. I maj 2024 mødtes flere højtprofilerede politikere med det formål at skabe en "interessealliance for den grænseoverskridende trafik". Repræsentanter fra begge sider af den dansk-tyske grænse, såsom formanden for Region Sønderjylland-Schleswig, Jens Wistoft, benyttede lejligheden til at understrege Jyllandskorridorens betydning for regionens over tre millioner indbyggere. Deltagernes krav gik fx på grænseregionens tilslutning til hurtig international jernbanetrafik, en grænseoverskridende undersøgelse af trafikudviklingen fx med henblik på

etableringen af Northvolt samt fjernelsen af både tekniske og juridiske forhindringer med henblik på den grænseoverskridende trafik. Samtidig blev der peget på regionens potentiale og fremtrædende rolle i forhold til klimavenlig energiproduktion.

En kompensation for både Schleswig-Holsteins og Sønderjyllands perifere placering er muligheden for grænseoverskridende samarbejde. Et godt eksempel på det er projektet DanGer112, der er finansieret med Interreg-midler, og som samler ekspertise og styrker fra beredskabsstyrelser fra begge sider af grænsen. Som led i projektet gennemførte fx brandvæsenet fra Ellund og Padborg en fælles og koordineret øvelse vedrørende en fiktiv nødsituation ved den dansk-tyske grænse. De gode muligheder for at benytte sig af tilbud på tværs af grænsen bekræftes også af undersøgelsen "Grænselandet på tværs – Identitet, sprog og bevægelser over grænsen" fra 2020. Heri sagde 58 % af de adspurgte danskere fra de fire sønderjyske kommuner og 62 % af de adspurgte tyskere fra Flensburg, Kreis Schleswig-Flensburg og Kreis Nordfriesland, at de havde let adgang til nabolandets uddannelsesmuligheder.

Med hensyn til nabolandets arbejdsmarked gælder det for 74 % af de adspurgte danskere og 65 % af tyskerne. Med henblik på indkøbsmuligheder er tallene sågar 90 % hos danskerne og 87 % hos tyskerne. Brugen af fritidsaktiviteter på tværs af landegrænsen er også attraktiv: Omkring 30 % af de adspurgte danskere oplyste, at de mindst én gang om året deltog i fritidsaktiviteter sammen med nabolandets beboere, hos tyskerne lå tallet på næsten 40 % og altså lidt højere. Ikke underligt, at omkring 90 % af de adspurgte var tilfredse (og omkring 70 % sågar meget tilfredse) med at bo i det dansk-tyske grænseland.

At der stadig er noget at arbejde for, postulerede chefredaktøren for "Der Nordschleswiger" Gwyn Nissen. Ligesom Sønderborg-politikeren Stephan Kleinschmidt efterlyser han en fælles vision for udviklingen af landsdelen samt et tættere og mere konkret samarbejde, ikke kun med nogle enkelte kommuner og indenfor enkelte områder, men for hele Region Sønderjylland-Schleswig.

Lige uddannelsesmuligheder, livslang læring og grænseoverskridende projekter

I OECD's PISA-undersøgelse fra 2022, som siden år 2000 har testet 15-årige elevers færdigheder i matematik, læsning og naturfag hvert tredje år, klarede både Danmark og Tyskland sig dårligere end i de tidligere undersøgelser. En af årsagerne er formodentlig de ugunstige læringsforhold for eleverne under coronapandemien, idet matematikkundskaberne dog allerede var for nedadgående i mange lande som fx Tyskland i 2012.

I Tyskland er der for alle tre fags vedkommende tale om de dårligste resultater, som eleverne nogensinde har opnået i denne største internationale undersøgelse af skolepræstationer. I matematik klarede 30 % af de 15-årige ikke minimumskravene, og forringelsen i dette fag ligger væsentligt over OECD-gennemsnittet. Hvad læsefærdighederne angår, var omkring en fjerdedel af de tyske unge ikke i stand til at forstå hovedbudskabet i en mellemlang tekst, og samlet set svarer kompetencetilbagegangen i disse to fag siden 2018 til den gennemsnitlige indlæringsfremgang for et helt skoleår.

I Danmark er elevernes kompetencer især gået tilbage i matematik og læsefærdigheder, men ligger over OECD-gennemsnittet i alle fag.

Frem for alt er afstanden mellem de socialt privilegerede og de socialt udsatte elever større i Tyskland end i OECD-gennemsnittet, og det har været uændret siden 2012.

Denne ulighed i det tyske uddannelsessystem bekræftes af en undersøgelse fra Ifo Institutet i München fra 2024. Ifølge den afhænger chancen for at komme på gymnasiet i Tyskland i høj grad af forældrenes uddannelsesniveau og indkomst. Selvom der på grund af delstaternes suverænitet på kulturområdet er store forskelle på uddannelsesområdet i Tyskland, er uligheden stor i alle delstater og særligt i Bayern og Sachsen. I undersøgelsen ligger Schleswig-Holstein på en 11. plads ud af de 16 tyske delstater og er næsten helt på linje med det tyske gennemsnit. Ifølge det har børn med en mindre privilegeret baggrund ikke engang en halv så stor chance for at komme på gymnasiet som børn med bedre uddannede og økonomisk velstillede forældre.

Mens de tyske elever bliver opdelt på forskellige skoletyper alt efter faglige færdigheder efter 4. eller 6. klasse, undervises alle danske børn fra 0.-9. klasse i folkeskolen.

Elevernes lige muligheder i Danmark afspejles også af, at der ifølge den aktuelle PISA-undersøgelse kun er mindre forskelle mellem de enkelte skolers resultater. Det betyder, at både skolernes kvalitet og elevsammensætningen er mere homogene sammenlignet med andre OECD-lande og især Tyskland. Det betyder, at det spiller en underordnet rolle i Danmark, hvilken skole de unge går i.

Et særligt kendetegn ved det danske skolesystem er efterskoler, som mange elever går på i et års tid efter endt folkeskole. Her kan de videreudanne sig, forberede sig til deres kommende studie og forfølge deres interesser som sport, musik eller dans. Takket være forskellige tilskudsmuligheder er opholdet på denne type kostskole overkommeligt for mange danske familier. På efterskolerne mødes unge fra hele Danmark og fra vidt forskellige familiære baggrunde. Et andet særligt aspekt ved det danske uddannelsessystem er folkehøjskolerne, hvoraf den første blev grundlagt i Rødding i 1844. Deres oprindelige formål var at give unge voksne fra landet lejlighed til at videreudanne sig i forskellige fag om vinteren. Folkehøjskolerne fokuserer på oplevelsen af fællesskab og udviklingen af kursisternes egen personlighed.

I dag findes der omkring 70 højskoler i Danmark, der tilbyder både lange og kortere kurser. Unge voksne deltager ofte i de månedlange kurser, hvor de under kyndig vejledning kan dygtiggøre sig i bestemte fag, få nye indsigter og venskaber eller prøve nye hobbyer. Familier deltager ofte i de ugelange feriekurser, mens seniorer tit bruger deres højskoleophold til at hellige sig deres hobbyer eller til rejser med en erfaren rejsevejleder. Højskole-konceptet er siden blevet eksporteret til andre skandinaviske lande samt til USA. Syd for grænsen nær Flensburg ligger Jaruplund Højskole, som bl.a. tilbyder danskundervisning.

I modsætning til Tyskland er der ikke skolepligt i Danmark, men kun undervisningspligt. Det vil sige, at forældre kan undervise deres børn hjemme, men skal meddele det til den respektive kommune og sikre, at de relevante læreplaner overholdes. Indtil for få år siden var det kun få familier i hele Danmark, der gjorde brug af denne mulighed, men i perioden fra skoleåret 2014/2015 til skoleåret 2023/2024 er antallet af elever, der modtager hjemmeundervisning, steget fra under 400 til mindst 1.500.

I de sønderjyske kommuner er andelen af børn, der undervises hjemme, også steget markant i de seneste år. Andelen af børn i hjemmeundervisning i de tre sønderjyske kommuner Tønder, Sønderborg og Aabenraa er steget fra i alt 24 børn i 2019 til 138 børn i foråret 2024. Blandt disse er der et uforholdsmæssigt stort antal børn fra de tyske familier, der er flyttet til Sønderjylland i de senere år.

En forklaring på dette er formentlig det faktum, at mange af disse tilflytterfamilier har været utilfredse med det tyske skolesystem. Johann C. Hörkner viste i sin undersøgelse "Deutsche Zugezogene in Nordschleswig" (Tyske tilflyttere i Nordslesvig) fra 2024, at det var et af hovedmotiverne for at forlade Tyskland for mange børnefamilier.

Skolekonsulenten i Sønderborg Kommune Marius Havemann fortalte i foråret 2024 til "Der Nordschleswiger", at man i øjeblikket arbejder på at informere tyske tilflyttere med hjemmeskolede børn om, at de lokale skoler tilbyder andre muligheder end det tyske skolesystem.

Det kan blandt andet også ses på resultaterne af PISA-undersøgelsen fra 2022 vedrørende elevernes kreative tænkning. Her landede Danmark på en 8. plads blandt de over 60 deltagende lande, og især de 15-årige piger præsterede rigtig godt. I Tyskland var de unges resultater i kreativ tænkning dårligere og lå på det internationale gennemsnit. Desuden svarede kun halvdelen af de tyske elever, at deres lærere opmuntrede dem til at udvikle egne ideer.

Så er det godt at vide, at der findes talrige dansk-tyske projekter i Region Sønderjylland-Schleswig, hvor elever kan udvide deres horisont, hvor de kan finde løsninger på forskellige problemstillinger og udvikle deres egen kreativitet sammen med jævnaldrende. Dette kan ske både i skoleregi og som led i grænseoverskridende projekter, der specifikt henvender sig til unge på begge sider af den dansk-tyske grænse.

"Sprechen Sie Deutsch?" – kendskab til nabosproget på begge sider af den dansk-tyske grænse

Kendskab til nabosproget og nabolandets kultur er en af de væsentligste forudsætninger for et vellykket grænseoverskridende samarbejde og et godt og tillidsfuldt forhold.

Både danske og tyske arbejdsgivere bekræfter, at medlemmer af de to nationale mindretal på grund af deres sproglige og kulturelle kompetencer problemfrit kan bevæge sig på både det danske og det tyske arbejdsmarked og endda hjælpe virksomheder med at få fodfæste i nabolandet.

Hvad tyskkundskaberne i samhandlen med Danmarks nabo mod syd angår, som ikke længere er absolut nødvendige, sagde den daværende administrerende direktør for Dansk-Tysk Handelskammer Reiner Perau i 2021, at sådanne kundskaber ikke kun giver sproglige fordele i kontakten med en tysktalende handelspartner. Han fremhævede, at gode tyskkundskaber derudover også signalerer interesse for landet og dets sprog, hvilket virker sympatisk og værdsættes af partneren. Tyskere, der har gjort sig umage for at lære et sprog, der kun tales af omkring 6 millioner mennesker, vil sandsynligvis støde på mindst lige så stor sympati blandt danskerne.

Men hvordan ser situationen ud nord og syd for den dansk-tyske grænse, når det kommer til kendskab til det respektive nabosprog?

Et første indtryk får man i publikationen "Grænselandet på tværs – Identitet, sprog og bevægelse over grænsen", som Region Syddanmark udgav i slutningen af 2020. På dansk side blev undersøgelsen foretaget i kommunerne Haderslev, Tønder, Sønderborg og Aabenraa og på tysk side i Stadt Flensburg, Kreis Schleswig-Flensburg og Kreis Nordfriesland. I alt deltog 1010 voksne fra i grænselandet i undersøgelsen i perioden februar til marts 2020.

Undersøgelsen viser blandt andet, at danskernes kendskab til tysk er langt bedre end tyskernes kendskab til dansk. 66 % af alle adspurgte danskere oplyste, at de som minimum kunne begå sig på tysk i hverdagsituationer, og 28 % var endda flydende i tysk, mens 4 % havde tysk som modersmål. Mindst 26 % af de adspurgte danskere angav at have et begrænset kendskab til tysk, og kun 8 % oplyste ikke at have noget som helst kendskab til nabosproget.

Af de adspurgte tyskere erklærede over halvdelen (53 %), at de slet ikke havde noget kendskab til dansk og 23 % kunne en smule dansk. Kun en fjerdedel sagde, at de kunne gøre sig forståeligt på dansk. I alt var 14 % enten flydende i dansk eller havde sproget som modersmål.

Det eksisterende kendskab til tysk vedligeholdes af borgerne i de fire sønderjyske kommuner ved bl.a. at besøge nabolandet, og 18 % af alle danske respondenter har desuden daglig kontakt med folk syd for grænsen via deres arbejde. Derudover er der i de seneste år sket en kraftig stigning i antallet af tyske tilflyttere til Sønderjylland, som mange af de danske naboer anvender deres gode tyskkundskaber på. Det giver dog nogle af tilflytterne det indtryk, at de sagtens kan klare sig i Sønderjylland uden at skulle lære dansk.

Det udbredte kendskab til nabosproget svarer også til danskernes højere mobilitet mod Tyskland sammenlignet med tyskernes knap så store mobilitet mod nord. Over halvdelen af de adspurgte danskere (55 %) oplyste at handle i Tyskland mindst én gang om ugen. Blandt de danskere, der som minimum kunne gøre sig forståeligt på tysk i hverdagsammenhænge, lå dette tal på hele 67

% . Omvendt afspejles de ret begrænsede dansk kundskaber blandt tyske borgere i grænselandet også i, at de sjældnere krydser grænsen. Kun 13 % af dem siger, at de rejser til Danmark mindst én gang om måneden. Blandt dem med tilstrækkelige dansk kundskaber lå tallet på hele 67 %. Besøg i nabolandet og brugen af nabosproget foregår dog ikke kun i forbindelse med grænsehandelen: Således har ca. en tredjedel af de adspurgte i både Danmark og Tyskland (henholdsvis 33 og 32 %) familie og/eller venner i nabolandet. Og ca. en femtedel af dem er i kontakt med personer fra nabolandet mindst én gang om måneden i forbindelse med deres fritidsaktiviteter (Danmark: 16 %; Tyskland: 20 %).

Danskernes kendskab til tysk har dog været i tilbagegang gennem flere år: Mens 76 % af de 40 til 59-årige indbyggere i de fire sønderjyske kommuner mindst kan tysk på hverdagsniveau (og 70 % af de over 60-årige), gælder det kun for 49 % af de unge voksne (18-39 år). Mange af de ældre danskere henviser i den forbindelse til det meget rudimentære danske tv-program i deres barndom, hvorfor de i stedet så de tysksprogede programmer og derigennem tilegnede sig det tyske sprog. Indtil starten af 1990'erne var tysk frem for alt obligatorisk i det danske skolevæsen og derfor ligestillet med engelsk. Fra 1993 kunne eleverne vælge mellem tysk og fransk, og tysk undervisningens betydning aftog i de kommende år, idet engelsk samtidig manifesterede sin position som det vigtigste fremmedsprog på begge sider af grænsen.

Mange yngre danskere har fået det indtryk, at de godt kan klare sig med engelsk, og sammen med deres interesse for engelsksprogede kulturprodukter har det ført til, at interessen for tysk som fremmedsprog er gået tilbage i de senere år og årtier. Andelen af gymnasieelever med gode tyskkundskaber er faldet markant, tysklæreruddannelsens niveau er blevet dårligere, og samtidig har tysk som universitetsfag mistet en del af sin betydning.

Denne udvikling førte i 2020 til en debat om det tyske sprogs status i Danmark, samtidig med at der i anledning af 100-årsjubilæet for den nuværende dansk-tyske grænse fejredes et dansk-tysk venskabsår. I debatten fremhævedes Tysklands betydning som Danmarks vigtigste eksportpartnerspartner, og en rapport fra Dansk Industri baseret på udsagn fra 565 af medlemmerne viste, at 62 % af de adspurgte virksomheder inden for fem år havde brug for medarbejdere med gode tyskkundskaber. Samtidig understregede talrige bidrag det tyske sprogs betydning som en nøgle til både den tyske og en væsentlig del af den fælleseuropæiske kultur. Mens resten af Danmark stadig leder efter passende løsninger på dette dilemma, tog de sønderjyske kommuner Aabenraa og Tønder allerede i 2014 affære for at styrke den tyske fremmedsprogsundervisning. I projektet "Tidlig tysk" blev tysk som fremmedsprog tilføjet til skoleskemaet fra 3. klassetrin eller endnu tidligere. Projektets formål er at bringe eleverne i kontakt med det tyske sprog, som har ry for at være svært at lære, tidligt og på en legende måde og samtidig forberede dem på grænseregionens arbejdsmarked. Derudover blev tysklærernes færdigheder i at undervise i fremmedsprog i de yngre klasser styrket, og der blev udviklet nye mål for tysk undervisningen op til 4. klasse. I 2016 sluttede Sønderborg Kommune sig også til projektet "Tidlig tysk". I 2020 fortalte tysklærer Lilian Jensen fra Tønder Kommune på en tysklærerkonference til UC Syd, at projektets resultater indtil videre var, at det havde styrket samarbejdet mellem kommunens tysklærere, og at de havde lært nye måder at undervise de yngre klasser i tysk på. Frem for alt var hun glad for elevernes mere positive tilgang til det tyske sprog.

Eksemplet fra Sønderjylland kopieres nu i Aalborg, hvor tysklærer Steen Ammundsen fra Vestbjerg Skole i 2023 kunne oplyse, at den tidlige opstart af tysktimerne var blevet indført med udgangspunkt i de undervisningsmål, som var blevet udviklet i Aabenraa i forbindelse med projektet "Tidlig tysk".

I Schleswig-Holstein undervises der i dansk i de ældste klasser som et almindeligt fag med samme status som andre fremmedsprog i offentlige almene skoler. Dog lægges der i danskundervisningen vægt på det særlige aspekt, at dansk er et nabosprog. Mens engelskundervisningen begynder i 3. eller 4. klasse, starter danskundervisningen i 7. klasse og kan fortsættes til gymnasiets 13. klasse. I nogle skoler er dansk som fremmedsprog kernefag på gymnasialt niveau, som afsluttes med den tyske studentereksamen (Abitur).

Derudover begyndte syv slesvig-holstenske skoler (klassetrin 1-4) at tilbyde frivillig danskundervisning i skoleåret 2020/21. Ligesom for plattyskundervisningens vedkommende, der startede op på 27 skoler på indskolingstrinnet i skoleåret 2014/15, øges antallet af ugentlige lektioner op til otte timer i 4. klasse. Af de deltagende skoler ligger de fleste af dem i den del af delstaten, der ligger tættest på Danmark.

Mindretalsskolerne, der i dag ofte betragter sig selv som tosprogede skoler, spiller en stor rolle i formidlingen af nabosproget. For eksempel bruger Den Tyske skole i Sønderborg sloganet "To sprog – to kulturer", og det danske mindretals Duborg-Skole i Flensburg fremhæver som en del af sit værdigrundlag "at gøre eleverne fortrolige med dansk og tysk kultur".

Derudover formidler en række grænseoverskridende projekter det respektive nabosprog på en legende måde til børnehave- og skolebørn.

På tysk side er interessen for nabosproget stigende: Som nævnt ovenfor var det i 2020 kun en fjerdedel af de adspurgte personer fra Stadt Flensburg, Kreis Schleswig-Flensburg og Kreis Nordfriesland, der havde kendskab til dansk på mindst hverdagsniveau. Men kun i alt 14 % sagde, at de talte flydende dansk eller havde sproget som modersmål. I modsætning til Danmark er kendskabet til nabosprog hos tyskerne mere udtalt blandt de yngre. Således siger kun 17 % i aldersgruppen 40-59 år og 16 % blandt de over 60-årige, at de kan kommunikere på dansk, mens andelen blandt de 18-39-årige er på 43 %. Den stigende interesse afspejles bl.a. i den øgede efterspørgsel efter danskurser, som der eksempelvis udbydes på de lokale voksenuddannelsescentre, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig eller Jaruplund Højskole ved Flensburg.

Antallet af personer med tysk som modersmål er steget i Danmark som følge af de senere års indvandring fra Tyskland, og det gælder i høj grad også for de sønderjyske kommuner. Således flyttede i alt 1.737 personer med tysk pas til Aabenraa Kommune mellem 2021 og 2023, mens der i samme periode flyttede 1.223 tyskere til Sønderborg Kommune, 1.193 til Tønder Kommune og 400 til Haderslev Kommune. Bl.a. som følge af denne udvikling boede der i 1. kvartal 2024 i alt 9.554 personer af tysk oprindelse i de fire sønderjyske kommuner.

Mange af dem lærer dansk enten på eget initiativ eller på sprogskoler. Der er dog også tyskere, som på trods af, at de har boet i Danmark i flere år, ikke har tilegnet sig sproget på et så højt niveau, at de for eksempel kan tage køreprøve på dansk. Det udtalte kørelærer Carsten Klindt fra Tinglev til det tyske mindretals avis "Der Nordschleswiger" i forbindelse med trafikministeriets beslutning om at gøre det muligt også at aflægge køreprøve på tysk i de sønderjyske kommuner

fra 2025. Dette tiltag bakkes dog ikke op af alle: Journalist Gerrit Hencke fra "Der Nordschleswiger" foreslog den 6. juli 2024, at Danmark – ligesom Tyskland – udelukkende skulle afvikle den praktiske køreprøve på det nationale sprog. Ifølge ham får de tyske tilflyttere til Sønderjylland derved et ekstra incitament til at lære dansk og herved integrere sig i det samfund, de har valgt som deres nye hjem.

Udover de to nationalsprog dansk og tysk møder man i grænselandet også plattysk, frisisk og især nord for grænsen dialekten sønderjysk. Derfor er mange mennesker i regionen vant til at være i kontakt med flere sprog og dialekter, og man møder desuden flersprogede byskilte på den tyske side.

På den ene side kræver denne flersprogethed en vis grad af engagement, på den anden side åbner kendskabet til flere sprog op for muligheden for at få adgang til andre kulturer. Samtidig fører sameksistensen af sprog og dialekter nogle gange til blandingsformer som det såkaldte petuh, et flensborgsk blandingsprog med elementer af højtysk, plattysk, dansk og sønderjysk. De såkaldte petuhtanter – damer, der omkring 1900 havde et partoutkort til sejladsen på Flensborg Fjord – er kendte for at bruge ord som fx kräsen eller flütten, som oprindeligt er taget fra de danske ord kræsen og flytte.

Til dels frembringer det danske og det tyske sprogs forholdsvist store lighed formuleringer, som giver mening på det ene sprog, mens det er det rene volapyk på nabosproget. En klassiker er, at tyskere tæt på grænsen inspireret af det danske "indlægges på sygehus" på tysk kan komme til at sige: "Er wurde ins Krankenhaus eingelegt". På tysk hedder det dog korrekt: "Er wurde ins Krankenhaus eingeliefert", mens man "indlægger" agurker i eddike for at gøre dem holdbare (altså sylter dem).

Det dansk-tyske arbejdsmarked og det grænseoverskridende (sam-)arbejde

Arbejdstagernes mobilitet på tværs af landegrænsen mellem Danmark og Tyskland har spillet en central rolle i Region Sønderjylland-Schleswig helt fra samarbejdets begyndelse i 1997. På baggrund af en lang række kontakter stod det hurtigt klart, at der var behov for en rådgivningsinfrastruktur for at kunne besvare de mange hidtil uafklarede spørgsmål og for ikke at måtte sende de rådsøgende flere forskellige steder hen. Infocentret blev tilrettelagt som et treårigt Interreg-projekt og har siden den 01.08.2004 arbejdet med individuel rådgivning og formidling af information som hovedområder som en del af Regionskontoret i Padborg.

I løbet af de 20 år er der blevet gennemført næsten 69.000 rådgivninger, hvor henvendelser er blevet besvaret personligt, skriftligt eller telefonisk. Desuden tilbydes der orienteringsmøder og stilles information til rådighed via mange kanaler og medier. Det viste sig hurtigt, at de fleste henvendelser vedrørte skat og pensionsforsikring/-ordning, idet der også kommer henvendelser om aktuelle emner som f.eks. indrejserestriktionerne under pandemien eller udvandring til Danmark.

Arbejdsmarkedet i grænseregionen er dynamisk og primært afhængig af den økonomiske udvikling. Strukturelt er arbejdsmarkedene i Danmark og Tyskland meget forskellige. Både den lovgivningsmæssige udformning af rammebetingelserne, de relevante systemer for beskatning og social sikring adskiller sig meget. Så meget desto vigtigere er det at have viden om forskellene og om, hvordan det fungerer i det respektive naboland.

Den dansk-tyske grænse er også en sprogrænse. I forhold til arbejdsmarkedet gør det sig gældende i mere eller mindre udtalt grad. Alt afhængig af efterspørgslen på arbejdsmarkedet bliver det i det mindste til dels tolereret, hvis man ikke behersker nabosproget, selv om det kan medføre problemer i forbindelse med kontakt til myndighederne eller at blive bedre integreret på arbejdspladsen.

På grund af de forskellige rammebetingelser er grænsen som arbejds-kultur-grænse en faktor, der ikke må undervurderes. En ensartet 37 timers arbejdsuge, flade hierarkier, at man er dus med hinanden – også med den foresatte – oplever tyske arbejdstagere ofte som meget positivt og attraktivt. At det imidlertid ikke altid afspejler virkeligheden til fulde gælder tilsvarende for de stereotype opfattelser, som det tyske arbejdsmarked ofte er behæftet med. Selvfølgelig er nærheden til grænsen også en medvirkende årsag til, at der sker en tilnærmelse mellem kulturerne, og at de til en vis grad smelter sammen.

Bestræbelserne på at skabe en mulighed for at arbejde i nabolandet så vidt muligt uden barrierer øger attraktiviteten for hele grænseregionen. Et 360 graders arbejdsmarked sikrer beskæftigelse i økonomisk vanskelige tider og er med til at fastholde arbejdsgiverne i regionen, da der kan rekrutteres tilstrækkelig arbejdskraft.

I øjeblikket vurderes der at være ca. 15.000 grænsependlere mellem Tyskland og Danmark, hvoraf 96 % bor i Tyskland. Størstedelen af dem, der arbejder i Danmark, har job i Syddanmark og pendler dagligt. Siden grænsependlerrådgivningens etablering har nogle adfærdsmønstre dog ændret sig markant. Ikke kun levevilkårene er blevet mere dynamiske for mange, men også ansættelsesforholdene. Man skifter oftere stilling, man har bijobs og det at arbejde i to lande er ofte blevet normalen, hvilket ikke kun skyldes den udbredte brug af muligheden for at arbejde

hjemmefra. Det rejser imidlertid en række spørgsmål, som skal afklares, inden man starter i et nyt job i nabolandet.

Dertil kommer den mangeårige udvandring til Tyskland, som typisk har familiemæssige årsager, samt den store udvandringsbølge til Danmark, man har været vidne til gennem de seneste 5-6 år. Netop her bør rådgivningsbehovet sætte ind længe før flytningen, så man undgår alle faldgruber. En lang række engagerede aktører arbejder på at sikre mobiliteten i regionen. På grund af de til dels meget snævre kompetencer er koordinering eller dannelse af netværk hensigtsmæssig, som i vid udstrækning varetages af Region Sønderjylland-Schleswig. Både de kommunalpolitiske beslutningstagere og de lokale arbejdsformidlinger arbejder tæt sammen. Der er etableret mange netværk og arbejdsgrupper for at kunne behandle alle emner. Her kan grænsegængerforeningen "Verein Grenzgänger" f.eks. nævnes, der har været aktiv i mere end 30 år, eller det årelange samarbejde mellem de faglige hovedorganisationer DGB og FH.

Aktuelt får grænseregioner særlig opmærksomhed både på europæisk og nationalt tysk plan, hvor man initierer projekter og foretager analyser. Her står arbejdsmarkeds- og mobilitetsspørgsmål altid helt centralt. I en dansk-tysk sammenhæng er en arbejdsgruppes etårige arbejde netop blevet afsluttet. Arbejdsgruppen blev nedsat på baggrund af det danske og det tyske udenrigsministeriums handlingsplan fra 2022. Takket være Region Sønderjylland-Schleswigs stærke involvering er problemer blevet italesat, der er identificeret barrierer og fundet frem til løsninger. I håbet om at kunne få dette arbejde gjort permanent kan man se lyst på fremtiden.

Vi hjælper med at overvinde grænser - Wir helfen, Grenzen zu überwinden.